

לשמוע קול תורה – מצווה בפרשה

פרשת משפטים

עֵזֵב תַּעֲזֵב עֵמוֹ

פרשתנו מונה דינים רבים בין אדם לחברו, ובהם החובה לעזור בפריקת המשא מעל גבה של בהמה הרובצת תחת הנטל:

"כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱכָר רֹבֵץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָּ מֵעֵזֵב לוֹ עֵזֵב תַּעֲזֵב עִמּוֹ" (שמות כג, ה).

חכמינו העלו שתי תמיהות הנובעות מביטויים המשתמעים לשני פנים:

א. "וְחִדְלָתָּ מֵעֵזֵב לוֹ". לכאורה התורה מצווה את האדם להימנע מלעזור לבעל החמור, שכן לחדול פירושו להפסיק, להימנע. ואולם לפי ההקשר ברור שכוונתה הפוכה – שלא יעלה על הדעת לעשות כן.

ב. "עֵזֵב תַּעֲזֵב עִמּוֹ". לעזוב מתפרש בדרך כלל בשתי דרכים: ללכת למקום אחר או להרפות אחיזה. שני הפירושים מורים לכאורה להימנע מעזרה, אולם על פי ההקשר התורה מצווה כאן לסייע לבעל החמור. ואכן רש"י מביא ראיות ששורש עז"ב משמש בתנ"ך גם במשמעות של עזרה.

מדוע בחרה התורה לצוות את מצוותה בביטויים דו משמעיים?

חכמינו למדו מכאן שיש מקרים שבהם מותר להימנע מלעזור, כגון "זקן ואינו לפי כבודו". וכך מפרש רש"י בשם חז"ל: "כי תראה וחדלת – פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר. הא כיצד? זקן ואינו לפי כבודו – וחדלת...". גם הרמב"ם הביא זאת להלכה, אולם ציין שההימנעות מלעזור, גם כשהיא מותרת, איננה מידת חסידות:

אם היה זקן שאין דרכו לטעון ולפרוק, הואיל ואינה לפי כבודו פטור. זה הכלל: כל שאילו הייתה שלו היה טוען ופורק הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו, ואם היה חסיד ועושה לפניו משורת הדין אפילו היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או קנים וכיוצא בהן פורק וטוען עמו (רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש יג, ג-ד).

ומאחר שהעזרה היא דרך המלך הבהיר רש"י כי ההיתר לחדול מלעזור נאמר בתמיהה: "וְחִדְלָתָּ מֵעֵזֵב לוֹ?!" – אומנם אם עזרה זו אינה לכבודך אינך מחויב בה, אך הדרך הנכונה היא "עֵזֵב תַּעֲזֵב עִמּוֹ".

ומדוע כינתה התורה את העזרה בלשון עזיבה?

הרש"ר הירש מסביר שעזרה טובה היא זו המאפשרת לנעזר להסתדר אחריה לבדו, ולכן גם לאחר הגשת הסיוע הנדרש יש לוודא שהבהמה מסתדרת לבדה ואיננה כורעת שוב. "עֵזֵב תַּעֲזֵב עִמּוֹ" – עזור לנזקק עד שתוכל בשקט לעוזבו. נוסף שיש כאן דרישה רמוזה למידה של צניעות בהגשת העזרה – לעזור ולעזוב, כדי שהנעזר לא יצטרך להודות.

יש גם ממד שלישי, העולה מפשט הכתוב:

המצווה פותחת בתיאור "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱכָר". מה מתרחש בלב הרואה את שונאו נתון בצרה? הנטייה הראשונית היא לעוזבו לנפשו ולחדול מכל מחשבה לעזור לו. לנטייה זו מכוונת התורה: "וְחִדְלָתָּ מֵעֵזֵב לוֹ?! ייתכן שעברה בראשך מחשבה להיות אדיש, שכן זהו החמור של שונאך, אולם דע שאינך רשאי להתעלם. אל תלך אחרי מחשבתך הראשונה, אלא קום ועזור!

האדם מחויב להתאמץ – ולהפוך את עֵזֵב לַעֲזֵר ואת וְחִדְלָתָּ לַעֲמוֹ.

שאל דוד בוצ'קו